

Analyse van de gerapporteerde drukken en bedreigingen voor de Natura 2000 habitattypen

Adviesnummer:	<u>INBO.A.3832</u>
Auteur(s):	Desiré Paelinckx & Cécile Herr
Contact:	Lieve Vriens (lieve.vriens@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail van 19 september 2019
Geadresseerden:	Agentschap voor Natuur en Bos T.a.v. Joris Janssens Lange Kievitstraat 111/113 bus 63 2018 Antwerpen joris.janssens@vlaanderen.be
Cc:	Agentschap voor Natuur en Bos sarah.roggeman@vlaanderen.be thomas.defoort@vlaanderen.be jeroen.bot@vlaanderen.be

Dr. Maurice Hoffmann
Administrateur-generaal wnd.

Aanleiding

Elke zes jaar rapporteert elke lidstaat over de staat van instandhouding van de habitattypen aan de Europese Commissie. Voor Vlaanderen wordt dan ook een specifiek rapport gemaakt (Paelinckx *et al.* 2019). Eén onderdeel daarvan betreft de bepaling van het belang van drukken (verleden tot heden) en bedreigingen (toekomst). Voor het opstellen van het Natura 2000 programma 2021 – 2026 vraagt het Agentschap voor Natuur en Bos een analyse van het belang van de drukken en bedreigingen, zoals in 2019 opgenomen in het Vlaamse rapport. Deze analyse vormt ook een insteek voor het volgende toestand- en trendrapport NARA-T-2020 wat betreft habitats.

Vraag

Welke drukken en bedreigingen voor de Natura 2000 habitattypen hebben een prioritaire aanpak nodig op bovenlokale tot regionale schaal?

Toelichting

1.1 Inleiding

De EU maakt onderscheid tussen 'drukken', die staan voor het heden en het (nabije) verleden (voor zover ze tot heden doorwerken), en 'bedreigingen', die staan voor de toekomst, d.w.z. de verwachte toestand in de volgende zes jaar (één rapportagecyclus). Er mogen per habitatype maximaal 10 drukken, respectievelijk bedreigingen opgenomen worden. Daarvan mogen er maximaal 5 met 'hoog belang' aangeduid worden, de overige hebben een 'matig belang'. Bijlage 2 van dit advies geeft deze drukken en bedreigingen per habitatype weer in de sheets per habitatgroep; voor een behandeling per habitat wordt naar die bijlage en naar Paelinckx *et al.* (2019) verwezen. Om, conform de door de EU-voorgeschreven evaluatiematrix, in gunstige staat van instandhouding te verkeren (European Commission, DG Environment 2005) is het essentieel dat alle als hoog en matig gerankte drukken en/of bedreigingen verlagen, en op zijn minst de als hoog gerankte drukken en/of bedreigingen dalen naar 'matig belang'.

In Paelinckx *et al.* (2019) is in de § 'Aanbevelingen voor beleid' reeds een korte synthese gemaakt van de drukken die bij veel habitattypen vermeld werden (zie bijlage 3 van dit advies). Voor het opstellen van het Natura 2000 programma 2021-2025 is een detailanalyse gewenst.

We gaan na welke drukken (en indien deze in de toekomst verhogen of verlagen, welke bedreigingen) een hoge of matige impact hebben op verschillende habitattypen, en leiden daaruit een prioritering af voor een meer bovenlokale tot regionale aanpak. Hierbij werken we, wegens het gegeven dat 'voor alle habitattypen een gunstige staat noodzakelijk is', expliciet met 'aantal habitattypen onderhevig aan een druk' en niet met 'oppervlaktaandeel van de habitattypen onderhevig aan die druk'. Behalve voor stikstofdepositie bestaan er voor een benadering via oppervlaktaandeel immers geen data. Weliswaar kennen we de totale oppervlakte van een habitatype, maar gebruik hiervan houdt het gevaar van verkeerde conclusies in¹. De gevolgde werkwijze is herhaalbaar, zodat ze na elke rapportage aan de EU kan herhaald worden.

---

¹ Een hypothetisch voorbeeld: een habitatype met oppervlakte van 500 ha dat 100% onderhevig is aan een druk zou even belangrijk dienen te zijn dan een habitatype met 2000 ha, waarvan 25% onderhevig is aan die druk. Beide worden alvast aan de EU met belang 'hoog' gerapporteerd.

2 Prioritering van de drukken over de habitatgroepen heen, uitgaande van een voorafgaande prioritering per habitatgroep

2.1 Algemeen

Voor de prioritering maken we eerst een prioritering per habitatgroep en vervolgens een integratie over de habitatgroepen heen (overall). Het resultaat is een ranking van de gerapporteerde drukken, gaande van een overall prioriteit 1 tot 5 (zie bijlage 1).

Bij de overall prioritering wordt ook de relatie gelegd met de prioritering van de milieudrukken behandeld door Herr *et al.* (2019). Deze auteurs maakten een afwegingskader in functie van de afweging van een programmatische aanpak van milieudrukken andere dan stikstofdepositie. Hierin zijn de verschillende milieudrukken geformuleerd in termen van de effectgroepen van de passende beoordeling².

2.2 Methode

Stap 1: bepalen van het belang van de drukken in elke habitatgroep uitgaande van het belang van die druk voor de verschillende habitattypen uit die groep

Op basis van het aantal habitattypen met hoog en matig gerankte drukken wordt per habitatgroep een score gegeven (hoog belang telt als '2', matig als '1'; bv. 2 hoog + 3 matig = 7). In geval van een lagere of hogere toekomstige druk (= 'bedreiging') wordt deze als basis genomen. In geval de matige of hoge druk daalt naar een bedreiging met belang 'laag' wordt die niet meegeteld.

We hanteren volgende regels voor de prioritering:

- prioriteit 1: drukken met scores groter of gelijk aan het aantal habitattypen (n) in de groep krijgen prioriteit 1 (score $\geq n$);
- prioriteit 2: score $< n$, maar $\geq n/2$;
- prioriteit 3: score $< n/2$, maar groter dan 1;
- prioriteit 4: score = 1, d.w.z. dat de druk slechts bij één habitatype van matig belang is;
- prioriteit 5: er resten enkel bedreigingen met laag belang, ondanks de aanvankelijk hoge of matige druk (wat niet impliceert dat er geen maatregelen nodig zijn om tot die lage bedreiging te komen).

De resultaten hiervan zijn weergegeven in de bijlage 2, tabbladen per habitatgroep.

Stap 2: integratie over de habitatgroepen heen

Per druk wordt het aantal habitatgroepen met prioriteit 1, respectievelijk 2, 3, en 4 opgeteld in afzonderlijke kolommen en de tabel wordt gerankt van hoog naar laag volgens kolom 'aantal habitatgroepen met prioriteit 1', respectievelijk de kolommen met prioriteit 2, 3 en 4.

- overall prioriteit 1 wordt toegekend aan:
  - alle drukken met ten minste één habitatgroep met prioriteit 1;
  - alle drukken waarvoor meer dan één habitatgroep prioriteit 2 heeft (in deze analyse enkel 'I02 Other invasive alien species' met 3 habitatgroepen met prioriteit 2);

---

² Deze inschatting is uitgevoerd in functie van de opmaak van het afwegingskader milieudrukken in functie van het ontwerpen van de Meetnetten Natuurlijk Milieu (INBO, bepaling van keuzes in de Meetnetten Natuurlijk Milieu, niet gepubliceerd ontwerp). In dit advies benutten we enkel hun score voor "hoe hoog is de actuele problematiek voor de habitatvlekken in Vlaanderen als gevolg van de milieudruk?"

- overall prioriteit 2: een habitagroep met prioriteit 2, zonder groep met prioriteit 1;
- overall prioriteit 3: één of meer habitagroepen met prioriteit 3, zonder groep met prioriteit 1 of 2;
- overall prioriteit 4: één of meer habitagroepen met prioriteit 4, zonder groep met prioriteit 1, 2 of 3;
- prioriteit 5 wordt toegekend wanneer alleen habitats resten die als bedreiging 'laag belang' krijgen voor die druk; de lopende maatregelen om de druk met score matig of hoog naar een lage bedreiging te brengen dienen voortgezet.

2.3 Resultaten

In de EU-rapportage worden drukken en bedreigingen maximaal aan specifieke activiteiten of sectoren toegeschreven (zie Paelinckx *et al.* 2019, bijlage 5). De uitgebreide resultaten van de prioritering zijn weergegeven in bijlage 1 en in bijlage 2, tabbladen 'drukken per habitat' en 'integratie over de groepen'. De lange lijst en de Engelstalige terminologie bemoeilijken een concrete implementatie in het Vlaamse Natura 2000 beleid. Daarom hanteren we de terminologie zoals gebruikt in Herr *et al.* (2019) en in de passende beoordeling. We komen zo tot onderstaand overzicht van de meest prioritaire drukken en bedreigingen waarvoor een aanpak op bovenlokaal tot regionaal niveau nodig is. Hierbij geven we daarenboven het aantal habitattypen waarvoor de druk of bedreiging hoog, respectievelijk matig is, wat kan gebruikt worden als een verdere prioritering in de tijd.

Tabel 1: Prioritaire drukken en bedreigingen voor een meer bovenlokale tot regionale aanpak, met weergave van het aantal habitattypen waarvoor de druk of bedreiging hoog (H) of matig (M) is.

Druk / bedreiging	Oorzaken / bronnen / duiding	Prioriteit	# H	# M
Eutrofiëring via de lucht	Voorals gelinkt aan landbouw en depositie vanuit bronnen van buiten Vlaanderen	1	21	4
Verlies van connectiviteit ⁽¹⁾	Naast deze vermeld in vorige rij, ook intensivering van landbouw en bosbouw (bv. shift van gemengde culturen naar monoculturen) en het verder verdwijnen van kleine landschapselementen	1	19	6
Aanpassing van de fysische structuur naar een blijvende nieuwe toestand ⁽²⁾ (verharding, herprofilering, wijzigingen aan waterlichamen, nieuw substraat, grondverzet, bodemverdichting, ...)	Verdere uitbreiding van bewoning en recreatieve infrastructuur (waaronder vertuining), industrialisatie, kustverdediging en wijziging aan estuaria en andere rivieren in functie van veiligheid en onderhoud, aanleg van vaargeulen in estuaria, ...	1	15	16
Eutrofiëring via grondwater, oppervlaktewater ⁽³⁾ en bodem (zowel stikstof als fosfor)	Diverse bronnen	1	11	14
Verstoring van de natuurlijke hydrodynamiek, stromings-, sediment- en waterpeildynamiek, wijzigingen in debiet en wijzigingen in overstromingsduur of -frequentie, incl. getijden	Baggerwerken, verdiepingen, rechttrekkingen, inpolderingen, profielwijzigingen, kanalisatie, zeespiegelstijging, maaibeheer van water- en oevervegetatie, afzetting van (vervuild) slib, enz. ⁽⁴⁾	1	8	11
Verdroging van de standplaats	Diverse bronnen en dit zowel m.b.t. tot grond- en oppervlaktewateronttrekking als m.b.t. drainage ⁽⁵⁾	1	7	12

Verzuring via de lucht	Diverse bronnen (het betreft hier vooral na-ijlen van verzuring t.g.v. historische vervuiling) ⁽⁶⁾	1	7	11
Invasieve soorten	Zowel deze die op de EU lijst staan als andere invasieve soorten (zie duiding in bijlage 1)	1	8	9
Natuurlijke successie	Vooraf verstruweling en verbossing van open habitattypen, maar ook successie naar andere open habitattypen of andere vegetaties	1	5	9
Klimaatverandering: neerslag	Vooraf droogte en daling van neerslaghoeveelheid; voor 2130: toename of wijziging in seizoensvariatie van precipitatie (zie verder)	1	0	18
Onvoldoende en/of foutief beheer	Verder verlies aan traditionele landbouwgebruiken, verwijderen van dood en stervend hout uit bossen, kaalkap van bossen, ...	1	1	11
Klimaatverandering: andere	Toename of wijzigingen in precipitatie (prioriteit 1 voor 2130); impact op verandering in soortensamenstelling (bv. bij graslanden en venen)	2 (*)	2	6
Toename/afname bodemdynamiek (erosie, omwoeling, verstuing) ⁽⁷⁾	Het betreft vooral afname van eolische activiteit, met ophoping van ruw organisch materiaal en verlies van condities voor kieming en pioniersvegetaties tot gevolg.	2	3	2
Problematische inheemse soorten (waterhabitattypen)	Vraat door watervogels en guanotrofie door (meeuwen)kolonies	2	0	5
Recreatiedruk, incl. vandalisme en onvoldoende vleermuisvriendelijk afsluiten van mergelgroeven ⁽⁸⁾	o.a. overbetreding van kwetsbare zones, verstoring van broedvogels en overwinterende vleermuizen, ... en dit voor laagstrand (1140), embryonale en overige kustduinen en mergelgroeven (8310)	2	1	4
Uitzetten van benthivore vissen en het beheer ter bevordering van dergelijke soorten (3140 en 3150)	Hengelsport	2	1	1
Grote accidentele branden (heidehabitattypen)	Dit probleem kan versterkt worden door droogte t.g.v. klimaatverandering en andere oorzaken.	2	0	3
Scheepvaart	Haalgolven van schepen hebben een versterkende erosieve impact op slikken en schorren. Ook de kans tot vestiging van invasieve exoten via o.a. ballastwater verhoogt.	2	0	3

(1) Verlies van connectiviteit is slecht te plaatsen als druk via de EU-lijst. Enkel 'Conversion from mixed farming and agroforestry systems to specialised (e.g. single crop) production' en 'Removal of small landscape features for agricultural land parcel consolidation (hedges, stone walls, rushes, open ditches, springs, solitary trees, etc.)' kunnen als dusdanig gebruikt worden. Maar bv. ook 'Aanpassing van de fysische structuur naar een blijvende nieuwe toestand' leidt tot versnippering. Daarom wordt naast beide voormelde drukken ook gebruik gemaakt van de bepaling van de toestand van de ruimtelijke samenhang op niveau Vlaanderen. Hierbij leidt een slechte

toestand van het B-criterium tot een hoge druk voor versnippering, een gunstig B-criterium + ongunstig A-criterium tot een matige druk (detail zie bijlage 2, tabblad 'drukken per habitat').

- (2) Hierbij gaat het zowel over indirecte effecten (zoals minder geschikte standplaatskenmerken en versnippering), als over direct biotoopverlies en verlies aan geschikte standplaatsen. Deze druk kan ook leiden tot (verdere) versnippering.
  - (3) Incl. overstromingswater en oppervlakkige afspoeling
  - (4) Vooral van belang bij estuaria, zilte habitattypen, rivier- en stroomdal habitats (3260, 3270, 6120, 6430, 91E0, 91F0).
  - (5) LET WEL: het afdammen of dempen van drainagegrachten is een gangbare praktijk in het natuurbeheer, maar indien dit leidt tot (verlengde) inundatie van daarvoor gevoelige habitattypen (vele grasland- en veenhabitats) dan kan dit door zuurstofarmoede in de wortelzone, verzuring, ... tot een ongunstige lokale staat van instandhouding leiden.
  - (6) Bij habitatype 3160 is er ter zake spontaan herstel vastgesteld met zowel kwaliteitsverbetering als toename in oppervlakte van de habitat.
  - (7) Hierdoor nemen de karakteristieke pionierscondities bij wandelende duinen (2120), vastgelegde duinen (2130), kruipwilgenstruweel (2170) en vochtige duinvalleien (2190) af; bij jeneverbesstruweel (5130) leidt ophoping van organisch materiaal tot het ontbreken van geschikt kiemingsmilieu; bij landduinen (2310 en 2330) kan deze druk nog lokaal belangrijk zijn, maar op niveau Vlaanderen is deze druk of bedreiging in 2019 niet meer als belangrijk gerapporteerd (er zijn immers inmiddels over grote oppervlakten maatregelen genomen).
  - (8) Niet alle ondergrondse mergelgroeven zijn (vleermuisvriendelijk) afgesloten. De mergelgroeven trekken al van oudsher mensen aan. Vleermuizen zijn zeer gevoelig voor verstoring tijdens hun winterslaap. Zelfs als ze slechts éénmalig tot enkele malen door verstoring (fel licht, lawaai, warmte, aanraking, rook, ...) uit hun winterslaap gewekt worden, is er een grote kans dat ze de winter niet overleven. Bovendien richten ongewenste bezoekers vaak ook schade aan (toegangsdeuren forceren, sluikstort, graffiti, autocross, vuur maken, ...). De groeve 'Werken van Mathuus' heeft momenteel maar een rudimentaire, tijdelijke afsluiting, maar er zijn wel plannen om dit te verbeteren.
- (*) Belang mogelijk onderschat

Bijlage 1 bevat duiding over de precieze betekenis van de drukken/bedreigingen. Voor drukken gerelateerd aan klimaatverandering en invasieve soorten is stelselmatig extra informatie opgenomen.

2.4 Aanbevelingen

- Hoewel het hier gaat over een prioritering voor een meer bovenlokale tot regionale aanpak zullen vaak gebiedsgerichte tot lokale maatregelen nodig zijn om (de impact van) een druk te verlagen. Anderzijds is het succes van gebiedsgerichte tot lokale maatregelen functie van de toestand in de ruime omgeving. Ter illustratie:

T.g.v. de droge laatste jaren herstellen de grondwatertafels zich onvoldoende; gebiedsgerichte maatregelen worden op zich daardoor nog essentiëler, maar hun efficiëntie en effect zal verhogen naarmate regionale grondwatertafels zich herstellen. Hiertoe kunnen generieke maatregelen een groot belang hebben, bijvoorbeeld het verminderen van het effect van verharde oppervlakte door:

- ✓ het terugdringen ervan;
- ✓ het bevorderen van regenwaterafvoer naar lokale grachtenstelsels en herstel van die grachtenstelsels; die dragen immers in belangrijke mate bij tot het vertragen van de waterafvoer en de inzijging naar het grondwater;
- ✓ het vertragen van waterafvoer en het verbeteren van de waterkwaliteit als essentieel onderdeel, bv. in bekkenbeheerplannen;
- ✓ ...

Bij gebrek aan connectiviteit kunnen soorten vaak niet (of hooguit tergend langzaam) herstelde standplaatsen bereiken en blijft het effect van die maatregelen (deels) achterwege, ondanks dat de standplaats inmiddels geschikt is. De realisatie van robuuste verbindingen kan via meer algemene maatregelen bevorderd worden (bv. via groen-

blauwe dooradering van het landschap, ook in een geurbaniseerde en geïndustrialiseerde omgeving).

- Op niveau van individuele habitattypen blijft het in Paelinckx *et al.* (2019) toegekende belang 'hoog' en 'matig' gelden!

Conclusie

De drukken en bedreigingen met een overall prioriteit 1 of 2 hebben een prioritaire aanpak nodig op bovenlokale tot regionale schaal. Tabel 1 in de bovenstaande toelichting geeft hiervan een overzicht.

Hoewel het hier gaat over een prioritering voor een meer bovenlokale tot regionale aanpak zullen vaak gebiedsgerichte tot lokale maatregelen nodig zijn om (de impact van) een druk te verlagen. Anderzijds is het succes van gebiedsgerichte tot lokale maatregelen functie van de toestand in de ruime omgeving.

Referenties

European Commission, DG Environment (2005). Annex E: Evaluation matrix for the conservation status of a habitat type. In: European Commission, DG Environment (2005). Note to the Habitats Committee: Assessment, monitoring and reporting of conservation status - Preparing the 2001-2007 report under Article 17 of the Habitats Directive (DocHab-04-03/03 rev.3). European Commission, Brussels, 10 pp. + Annexes A-F.

Herr C., Quataert P., Vanderhaeghe F., Adriaens D., De Keersmaeker L. (2019). Afwegingskader voor het opstarten van programmatische aanpakken in het Vlaams Natura 2000-programma. Voor welke andere milieudrukken dan stikstofdepositie is een programmatische aanpak nodig en/of geschikt? Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (31). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: doi.org/10.21436/inbor.16591811

Paelinckx D., De Saeger S., Oosterlynck P., Vanden Borre J., Westra T., Denys L., Leyssen A., Provoost S., Thomaes A., Vandevoorde B. en Spanhove T. (2019). Regionale staat van instandhouding voor de habitattypen van de Habitatrictlijn. Rapportageperiode 2013 - 2018. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (13). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: doi.org/10.21436/inbor.16122667

Bijlage 1: Detailinfo prioritering

PDF bestand met de uitgebreide resultaten van de prioritering, de tabellen die de link leggen met de door Herr *et al.* (2019) gehanteerde drukken en duiding over de precieze betekenis van de drukken en bedreigingen: INBO.A.3832_bijlage1

Bijlage 2: Tabellen prioritering

Digitaal bestand in Excel-formaat: INBO.A.3832_bijlage2

Bijlage 3: Uittreksel uit Paelinckx *et al.* (2019)

'Los van het gegeven van de lange ontwikkeltijd na habitatherstel en van belangrijke resterende kennislacunes is het duidelijk dat er nog veel extra inspanningen nodig zijn om veel meer habitats in een gunstige toestand te krijgen. Dit geldt zeker voor het verbeteren van de doorgaans (zeer) ongunstige toestand van de habitatkwaliteit, maar voor een aantal habitattypen ook voor habitatuitbreiding. Dit impliceert o.a. het verlagen van belangrijke drukken en/of van hun impact. Drukken en bedreigingen vermeld bij veel habitattypen zijn o.a. stikstofdepositie^[1], eutrofiëring van het grond- en oppervlaktewater, verdroging door grondwateronttrekking, verstoring van het hydrologisch functioneren (ook in bv. het estuarium), impact van invasieve soorten, achterstallig of ongunstig beheer, versnippering, een toch nog significante druk van urbanisatie en vertuining, ... Ook klimatologische effecten, zowel toename van periodiek hoge neerslag (met bv. fixatie van duinen tot gevolg) als lange droogteperiodes met uitdroging tot gevolg, worden voor zowel grondwaterafhankelijke als voor mesofiele habitattypen naar voren geschoven.'

---

[1] Vooral bronnen vanuit landbouw en van buiten Vlaanderen hebben volgens VITO 2018 de grootste impact en de kritische depositiewaarde van vele habitattypen blijft in de toekomstscenario's 2025 en 2030 voor veel habitattypen in overschrijding.